

ANTONI MARIA BADIA I MARGARIT

JOAQUIM RAFEL I FONTANALS

Institut d'Estudis Catalans

j.rafel@iec.cat

Nascut a Barcelona l'any 1920, Antoni Maria Badia i Margarit morí a la mateixa ciutat el mes de novembre de 2014. Estudià a l'Escola Blanquerna, símbol del moviment de renovació pedagògica que es produí a Catalunya els anys 20 i 30, i cursà la carrera de Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona entre els anys 1939 i 1943, en un ambient de postguerra caracteritzat pel control ideològic i l'absència de professors competents, cosa que propicià una formació paral·lela de caràcter eminentment autodidàctic. Contribuí a aquesta formació la seva assistència a les sessions clandestines dels Estudis Universitaris Catalans, que s'havien pogut reprendre a partir de 1942, on pogué rebre el mestratge de Jordi Rubió, Ramon Aramon i Pere Bohigas. Tot just acabada la carrera començà a impartir docència a la Universitat de Barcelona com a professor auxiliar. L'any 1945 obtingué el títol de doctor amb la tesi *Los complementos pronominales adverbiales derivados de IBI e INDE en la Península Ibérica*, dirigida per Dámaso Alonso, dins el mètode historicista de Menéndez Pidal. Les seves estades a Madrid amb motiu de l'elaboració i defensa de la tesi li permeteren establir contactes i veure de prop l'ambient en què es desenvolupaven les oposicions i, després de valorar pros i contres, decidí aprofitar la convocatòria d'una plaça de Gramàtica històrica espanyola per a la Universitat de Barcelona; segons ell mateix escriví: «Fer oposicions significava acceptar el sistema, potser embrutar-se les mans. Però, a la meva manera de veure, així es podia servir millor la Universitat i la cultura catalana. Començaria per una càtedra d'espanyol. Després Déu diria.» Molt aviat, doncs, l'any 1948, obtingué la càtedra de Gramàtica històrica espanyola de la Universitat de Barcelona, que detingué durant 30 anys, fins que el 1977 passà a ocupar per concurs de trasllat la de Gramàtica històrica catalana, acabada de crear, fins a la seva jubilació l'any 1986. A partir d'aquesta data continuà prestant serveis a la Universitat com a professor emèrit.

Treballador incansable, la seva llarga vida ha estat extraordinàriament fecunda. Exercí la docència amb gran competència, entusiasme i dedicació, i dirigí un nombre important de tesis doctorals. Fou professor convidat o visitant en diverses universitats estrangeres: Heidelberg (1956), Munic (1959-1960), Georgetown (Washington) (1961-1962), Wisconsin (Madison) (1967-1968) i la Sorbona (1974-1975 i 1975-1976).

La seva activitat investigadora se centrà els primers anys en la gramàtica històrica, la història de la llengua, l'onomàstica i la dialectologia, amb diversos treballs especialment sobre fonètica, morfologia i sintaxi, i sobre la llengua d'autors, com Fernández de Heredia, Andreu Febrer o Ramon Llull; en el camp de la dialectologia cal destacar la monografia *El habla del valle de Bielsa* (1950) i la preparació, juntament amb Joan Veny, del qüestionari per a la realització de les enquestes de l'*Atlas lingüístic del domini català*, publicat l'any 1965. Un dels temes a què el professor Badia dedicà l'atenció en més d'un moment fou el de les polèmiques sobre la puresa de la llengua al segle xv, amb els seus estudis (1950 i 1953) sobre les *Regles de esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*; aquesta qüestió el continuà preocupant al llarg de la seva vida fins que al cap de molts anys (1999) en publicà un voluminós estudi exhaustiu. Una obra representativa d'aquesta primera època és la *Gramàtica històrica catalana* (1951), manual de conjunt que es convertí en un punt de referència inexcusable; al llarg de la seva vida manifestà en més d'una ocasió el desig de fer-ne una edició refosa i posada al dia, incorporant-hi els resultats de diversos estudis particulars que s'havien anat publicant, però la seva dedicació a altres aspectes de la llengua i a altres activitats no ho permeteren, i al cap de trenta anys (1981), completament exhaurida l'edició, se'n publicà una traducció al català. En el terreny de l'onomàstica fou el responsable del centre coordinador de Barcelona de l'ambiciós projecte internacional *Dictionnaire historique d'anthroponymie romane (Patronymica Romanica-PATROM)*.

L'any 1962 publicà la *Gramàtica catalana*, que, com diu en la introducció, «vol ser al mateix temps una gramàtica descriptiva i normativa, i també, encara que no essencialment, pràctica». A partir d'aquest moment els seus interessos feren un gir cap a la lingüística sincrònica, la preocupació per la sociolingüística i per la defensa i la normalització de la llengua catalana. La seva activitat investigadora se centrà en estudis de caràcter sincrònic i de sociolingüística; les seves nombroses sortides a l'estranger, sigui amb motiu de l'assistència a congressos o en els períodes de docència en universitats de fora, el posaren en contacte amb els corrents lingüístics imperants i li feren sentir la necessitat d'aplicar les noves teories a la llengua catalana; això era, segons ell mateix confessà, un «veritable imperatiu de consciència» i «un deure patriòtic». Així fou com publicà una llarga sèrie d'estudis fonamentalment sobre fonètica, fonologia i morfologia. Pel que fa a la sociolingüística, a part de diversos treballs i conferències que tracten sobre la situació de la llengua i el seu futur, l'obra més ambiciosa és l'enquesta sobre els usos lingüístics dels habitants de Barcelona realitzada a mitjan anys 60, que donà lloc el 1969 a la publicació del llibre *La llengua dels barcelonins*. La incorporació d'aquesta nova disciplina entre els interessos dels lingüistes catalans donà lloc a la creació del Grup Català de Sociolingüística, que Badia presidí, i a la publicació de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana*.

Al marge d'aquesta activitat en el terreny de la descripció sincrònica i en el camp de la sociolingüística, durant la dècada dels anys 70 una de les preocupacions del professor Badia fou la reflexió sobre els orígens de la llengua i la justifi-

ció històrica dels dialectes catalans. Tractà aquests temes en els cursos professats a la Universitat i en nombroses conferències i comunicacions a congressos i finalment sintetitzà els seus punts de vista sobre aquestes qüestions en el llibre *La formació de la llengua catalana* (1981).

Encara, l'any 1994 publicà la *Gramàtica de la llengua catalana. Descriptiva, normativa, diatòpica i diastràtica*, que, com indica el subtítol, d'una banda distingeix els aspectes estrictament descriptius dels fenòmens consagrats per la normativa lingüística, i de l'altra fa especial atenció a la variació geogràfica i la variació funcional.

Una part important del seus nombrosos treballs, agrupats temàticament, fou recollida en diversos llibres: *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964), *La llengua catalana ahir i avui* (1973), *Ciència i passió dins la cultura catalana* (1977), *Llengua i societat* (1982), *Llengua i poder* (1986), *Sons i fonemes de la llengua catalana* (1988), *La llengua catalana: un procés multiseccular* (1988) i *Apologia i vindicació de la llengua catalana* (2004). Algun d'aquests llibres ha estat objecte de diverses edicions i en general han contribuït eficaçment a divulgar els coneixements sobre la llengua fora de l'àmbit estrictament especialitzat.

A part de la seva tasca estricta de professor i d'investigador, la seva consciència social i les seves conviccions més íntimes el feren estar en primera línia en activitats i en institucions de diversa naturalesa, aportant-li la seva dedicació i el seu esforç personal. Només per esmentar-ne algunes, recordarem que de molt jove (1953) fou vicepresident del comitè organitzador del VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica celebrat a Barcelona, congrés que tingué una importància gran no solament pel seu contingut científic, sinó per al relleu de la Société de Linguistique Romane, de la qual més endavant esdevingué vicepresident (1965) i president (1968). Fou també el responsable d'organitzar el col·loqui sobre lingüística catalana que se celebrà l'any 1968 al Centre de Philologie Romane d'Estrasburg, dirigit per Georges Straka; aquest col·loqui fou el germen de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, que fou creada l'any 1973 i de la qual fou el primer president (entre 1973 i 1976) i conseller des de 1986. L'any 1968 fou elegit membre de l'Institut d'Estudis Catalans. Home de pregones conviccions religioses, participà en el II Congrés Litúrgic de Montserrat (1965) i fou membre de la comissió interdiocesana per a la versió en català dels textos litúrgics. Fou president de la Lliga espiritual de la Mare de Déu de Montserrat i com a tal fou detingut, acusat d'activitats contra el règim polític establert. Fou també responsable de l'àrea de llengua del Congrés de Cultura Catalana (1977) i presidí el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986). L'any 1978 començà una nova etapa de gestió acadèmica: fou elegit rector de la Universitat de Barcelona, càrrec que exercí durant tres mandats consecutius, fins al 1986, any de la seva jubilació; llavors fou nomenat rector honorari; durant el seu mandat la Universitat es dotà d'uns nous estatuts, basats en la representació democràtica, en la catalanitat i en l'autonomia acadèmica. Les vicissituds d'aquesta època agitada foren recollides en el llibre *Llabor de futur. Vuit anys al rectorat de*

la Universitat de Barcelona, que en paraules de l'autor narra «la història de vuit anys crucials de la Universitat de Barcelona, la història de l'aventura d'uns universitaris il·lusionats». Després d'aquesta intensa etapa a la Universitat, fou elegit president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, càrrec que ocupà entre 1989 i 1995 amb una gran dedicació; entre altres realitzacions importants del seu mandat, podem esmentar pel seu especial relleu la publicació del *Diccionari de la llengua catalana* (1995), amb el qual l'Institut donava per fi compliment a la seva missió institucional en el camp de la normativa lèxica. També fou membre de la Reial Acadèmia de Bones Lletres i membre corresponent de la Real Academia Española.

Durant la seva llarga i fecunda vida fou objecte de nombrosos homenatges, premis i distincions, entre els quals podem destacar el premi Pompeu Fabra de l'Institut d'Estudis Catalans (1967), la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya (1986), el Premi Ciutat de Barcelona d'Investigació (1986), el Premi d'Honor de la Fundació Jaume I (1995), el Premi de la Fundació Catalana per a la Recerca (1996), la Medalla al Mèrit Científic de l'Ajuntament de Barcelona (1999), el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (2003) i la Medalla d'Or de la Generalitat de Catalunya (2012). D'altra banda, fou distingit amb el doctorat honoris causa per diverses universitats: Salzburg (1972), Toulouse-Le Mirail (1978), La Sorbona (1986), Perpinyà (1989), Knox College (Wisconsin) (1990), Rovira i Virgili (1994), Alacant (2002), València (2003), Illes Balears (2007) i UNED (2010).